

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR'E BAKIŞI
VEYA
FİKİR ADAMI ATATÜRK*

PROF. DR. SADIK KEMAL TURAL

Değerli Dinleyiciler!

Şahsiyet, başkalarının örnek alabileceği kadar tamamlanmış bir bütünlüktür. "Kişilik veya şahsiyet, bir insanın benlik ile kimliğini ahenkleştirerek, oturmuş bir çizgi üzerinde geliştirilmiş davranışlar hâline getirmesiyle ortaya çıkan durumdur. Bir insan kendinden beklenmeyi yapmayan, bekleneni yapan bir bütünlük ve istikrar gösteriyorsa kişilik sahibidir."¹

Atatürk, hem psikolojinin hem sosyolojinin hem de siyaset biliminin ölçüleriyle tam bir şahsiyettir. O'nun şahsiyetinin üç yönü vardır: *Kahramanlığı, siyaset adamlığı, fikir adamlığı.*

Dünyadaki kahramanlardan iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar olanları, siyasî liderliğe yükselebilmiştir; *kahraman siyaset adamlarının*, fikir adamlığı özelliğini taşıması ise, dünyada çok ender bir durumdur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bu üç özelliğinden ilk ikisine birer paragraf ile temas edebileceğiz:

Birincisi, cephelere *kahramanca* savaşmış,² emrindeki ordu birliklerine *başarıyı*; düşmana ise *yenilgiyi tattırmuş bir asker olma* ve buna bağlı özellikler... Atatürk'ün, Ruşen Eşref Bey'e şaka yollu söylediği "Ben, galiba, gene en iyi şu askerliği yapıyorum." cümlesinin altında, bir askerî deha

---

* Bu konuşma, Atatürk Araştırma Merkezinin düzenlediği Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu'nda 5 Ekim 1995 tarihinde Magosa (Kıbrıs)'da yapılmıştır.

1. Tural, Sadık, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ecdâd Yay., II. b., Ankara 1992, s. 82-83.
2. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün askerî dehasının "gerçek kahraman" unvanına lâyıklığının incelenmesi için bk., Mehmet Akif Tural, "Kahramanlık Kavramı ve Atatürk'ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya'dan İzmir'in Alınışına), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Çanakkale Zaferi'nin 80. Yıl Dönümü Özel Sayısı, C. X, S. 30, Kasım 1994, s. 695-716

yatıyor.³

Atatürk'ün ayırıcı ikinci özelliği, siyasi liderliğidir. Siyaset, geniş kitleleri hür ve bağımsız, haysiyetli ve şahsiyetli kılmak şartıyla, maddi refah ve güvenlik bakımından çareler bulunmuş bir hayatın içinde yaşatmak yönündeki *teklifler ve uygulamalardır*. Siyaset, insanları idare etme, idare

3. Atatürk'ün Türk ordusuyla ilgili şu sözlerini dikkatle okuyup, iyi tahlil etmek gerekir:

"İstiklâl-i devletin, hayat-ı millet ve memleketin hâris-i yegânesi ise *kahraman ordumuzdur*. Binâenaleyh, teşkilât-ı askeriyemizin itina-yı mahsusla tanzim ve îlâsı en mühim esâslardandır." (13 Ağustos 1923)

"Efendiler! mücadele seneleri teâkub ettikçe genç ordumuz şehâmet temelleri üzerinde mütemadiyen yükseldi. İrade-i millîyenin tevcih ettiği en mühim vezâifi, kahramânâne ifâ kudret ve haşmetini gösterdi. Ankara'ya yürüyen mağrur Yunan ordusunu Sakarya Meydan Muharebesinde mağlub ve ric'ata mecbur etti. Nihayet tekmil Yunan'ı Asya-yı Suğra ordusunu Afyonkarahisar - Dumlupınar Meydan Muharebesinde tamamen boğdu ve bütün aksamıyla Anadolu topraklarına serdi, imhâ etti. Her safhası vatan için tarih-i millîmiz için ahfâd-ı ensâlimiz için şerefli hâdiselerle dolu büyük bir menkıbe-i celâdet teşkil eden Anadolu muharebelerinin heyecanbahş tafsilâtını lisan-ı tarihe terkediyorum." (13 Ağustos 1923)

"*Türkiye en zayıf zannolunduğu bir zamanda en kuvvetli olduğunu* ispat etmiştir; *Ordusu sayesinde*. Ordumuz, vatan için zafer kazanmıştır. Bu hâdise Türkiye'nin fevkalâde hayatîyetine, ulvî azmine ve lâyemüt mevcûdiyetine en bârız delildir. Düşmanın vatan içine girmiş olması, düşman lehine bir çok esbâb ve avâmîl tevfid eder. Bütün bunları ihtihâm ederek düşmanı vatan içinde mağlub etmek, mahvetmek başlı başına bir mevcûdiyet, büyük bir eser-i kuvvettir. Vatan dahilinde mağlubiyetin âkıbeti fevkalâde muhlıktır, vâhimdir. Bu hakikati teyid eden yakın ve uzak tarihî misaller çoktur.

Türkiye Cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir: Biri millet kararı, diğeri en elîm ve en müşkil şerâit içinde dünyanın takdiratına bî-hakkın keşb-i liyâkat eden ordumuzun kahramanlığı... Bu iki şeye güvenir. *Arkadaşlar, taht-ı kumandanızda bulunan ordular, cidden kahramanlığına güvenilir ordulardır. Bu ordular tarihte emsâli nâmesbûk kahramanlıklar, fedakârlıklar göstermiştir. Şanlı zaferler kazanmıştır.* Millet ve memleketin cidden minnet ve şükranlarına istihkak kesbeylemiştir." (22 Şubat 1924)

"Harb, muharebe, nihayet meydan muhaberesi yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir. Milletın çarpışmasıdır. Meydan muharebesi milletın bütün mevcudiyetleriyle, ilim ve fen sahasındaki seviyeleri ile, ahlâklarıyla, harşlarıyla, hülâsa bütün maddî ve manevî kudret ve faziletleri ile ve her türlü vasıtalar ile çarpıştığı bir imtihan sahasıdır. Bu sahada, çarpışan milletlerin hakikî kuvvet ve kıymetleri ölçülür. Netice yalnız kuvve-i cismâniyenin değil, bütün kuvvetlerin bilhassa ahlâkî ve harşî kuvvetin tefevvukunu mertebe-i subuta vardır." (30 Ağustos 1924)

"Bütün tarih bize gösteriyor ki, milletler, yüksek hedeflerine vâsıl olmak istediği zaman, bu fevânları karşısında üniformalı çocuklarını bulmuşlardır. Tarihin bu umûmiyeti içinde yüksek bir istisnâ bizim tarihimizde, Türk tarihinde görülür. Bilirsiniz ki, Türk milleti, ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse; bu adımların önünde daima pişya olarak daima yüksek millî ideali tahakkuk ettiren hareketlerin pişdârı olarak, kendi kahraman çocuklarından mürekkebin ordusunu görmüştür.

Bunun içindir ki, Türk milleti tehlikelere karşı elinde kılıç yürümeğe müheyâ bulan kahraman çocuklarına derin emniyet beslemiştir. Ve bu emniyeti daima besleyecektir. Bundan sonra da Türk milletinin ulvî idealinin husûlü için kahraman asker evlâtları hep önde gidecektir.

Bütün Türk milleti; muvaffak olduğu her hayatî şeyin kahramanı olarak kendi ordusunu, ordusuna kumanda eden öz evlâtlarından mürekkebin zabıtlar heyetini, yüksek kumanda heyetini görmektedir. Millet ve kahraman evlâtlarından mürekkebin ordu, o kadar yekdiğeriyle birleşmiştir ki, dünya ve tarihte bunun misâli enderdir. Bu millî tecellî ile daima müftechir olabiliriz." (22 Şubat 1931)

"Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatan severliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir.

Ordumuz, Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarfetmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır." (1 Kasım 1937) - İnan Arı, *Düşünceleriyle Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Bas., Ankara 1983.

O'nun hakkında fitne üretenlerle ilgili manalı cevaplardan oluşan belgelere dayalı bilgiler için bk. Burhan Göksel, *Atatürk'ün Soy Kütüğü Üzerine Çalışma*, KB Yay., 3. b, Ankara 1994, s. 42.

edilenin idarecilere karşı saygı, sevgi ve güven duyması ile kolaylaşır, netice alıcı olur. Bu işleri hayatının merkezi yapana siyaset adamı, öne geçene siyasî lider denir.

Gazi Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastığı andan itibaren bir yüksek siyaset adamı, rejim değişikliğinden, idarî, iktisadî, hukukî inkılaplara kadar birçok büyük değişimi⁴ oluşturan, geliştiren, gerçekleştiren ve bunlara önderlik eden bir siyasî liderdir.

Atatürk'ün üçüncü yönü ise, fikir adamlığıdır.

*Fikir adamı*⁵ kavramından ne anladığımızı belirtelim önce: *İnsanların büyük bir kısmının, üzerinde düşünmeden kullandığı kavramları ve terimleri yeniden gözden geçiren; olayların yorumunu çeşitli seçenekleri dikkate alarak yapan; insan ilişkilerinin arkasındaki bağuntıyı çözmeye çalışan, her türlü fikirden istifade ederek, geniş kitlelere, idarî, siyasî, iktisadî, hukukî ve kültürel yönlerden huzur, güven ve refah verici olanı araştıran, bunları yüreklile söyleyen, yazan insana fikir adamı denir.*

Fikir adamlarında, kavramlar ve yorumlayış biçimi *tekevvün* eder. *Tekevvün* kelimesini, özü aynı kalan değişim ile oluşan anlamında kullanıyoruz.

Hemen ve özellikle belirtelim ki, *fikir adamı*, imâl-i fikr neticesi olan tanımlamaya, yorumlamaya dayalı tekliflerin uygulanıp uygulanmamasından sorumlu değildir. Fikir adamları, imâl-i fikreder; siyaset ve idareden sorumlu olanlar ise, bu fikirleri uygulamanın içine taşırılar.

4. Bu gün Türk dünyasını herhangi bir sebeple ziyaret etmiş olan kimseler, Atatürk'ün Türkiye Türklüğüne sağladıklarını daha iyi anlamaktadırlar. Mahallî kimliklerin ön plâna çıktığı; ağaların, şeyhlerin ağırlığının hissedildiği; yoksulluk ve cahilliğin kol gezdiği; sanayileşme ve şehirleşme arzusunun duyulmadığı; gelenek veya görenek adına bazen yanlışta ısrar edildiği; din sömürücülerinin nüfuzuna zarar verilmesine razı olunmadığı; yönetimle arasındaki ilişkileri güven, saygı ve sevgiye bağlamak yerine, itimsizlik ve korkuya dayamış Anadolu Türklüğünü, yücelten, yüceltiğine inandıran, kültürüne sahip çıkmak üzere EGEMENLİĞİN GERÇEK VE TEK SAHİBİ KILAN ATATÜRK'tür. Bunu anlamak için bilgi ve zekâ gerekir. Cahiller ve zekâ özürülüler gerçeği anlamamak konusunda mazurdurlar.
5. Fikir adamı kavramıyla aydın kavramını özdeşleştirmek isteyenlere de, fikir adamlığı kavramıyla bilim adamlığını eşitlemeye kalkanlara da karşı çıkarak deriz ki, bu üç kavram hem teorik hem de pratik bakımdan birbirlerinden ayrılacak özelliklere sahiptir. Fikir adamlığı imâl-i fikir gayreti ve cehdidir; tatminden, karşılık beklemekten çok, halkta yankılanışımı istemekten ibaret bu çileyi kabullenen insan fikir adamıdır. Aydın ise, genellikle sosyal bilimlerden birine ait olmak üzere alınan formasyondan yararlanarak, bir dünya görüşü sınırları içinde yapılan ve "bizimkiler" mantığının doğurduğu bir tatmin ve karşılık alma özellikleri gösteren yorumlama başarısı sahiplerinin durumudur. Bilim adamı ise, bir araştırma alanının teorik ve pratik meselelerini bilen, mevcut birikime katkıda bulunmaya çalışan insandır.

Fikir adamlığı ile siyaset ve idare adamlığı, nadiren de olsa, bir kişide toplanabilir; Atatürk, işte o fikir adamlarındandır.

Atatürk'ün *millet*, *milliyet*, *hürriyet*, *medeniyet* vb. kavramlar ve kurumlar konusundaki, kavramlaştırma ve yorumlama çalışmalarında bir tekevvün görülür. Bu tekevvünü doğru anlamak için *Nutuk* ile *Söylev ve Demeçler* adlı iki ana kaynağı da, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Âfet İnan başta olmak üzere, *yakınında bulunanların yazdıklarını da dikkatle okuyup karşılaştırmak yeterlidir.*

Atatürk'te, tekevvün/oluşum kelimesine değil, açıklamak "yeniden ifade etmek" ibaresine uygun düşen birkaç kelimedenden biri - belki de birincisi - kültür kavramıdır.

16 Temmuz 1921'de şunları söylüyor:

"Bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurâfâtından ve evsâf-ı fitrîyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garbtan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak seciye-i millîye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehâyı millîmizin inkişâf-ı tâmmı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Kültür, Harâset-i fikriyye zemin ile mütenasiptir. O zemin, milletin seciyesidir."

Yedi buçuk ay sonra ise, aynı kavram O'nun ağzından başka türlü ifade edilmiştir:

"Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel, Türkiye'nin istiklâlîne, kendi benliğine ve an'anat-ı millîyesine düşman olan bütün anâsırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir (1 Mart 1922).

Gazi Mustafa Kemal henüz Cumhuriyeti ilân etmeden, millî kadroların Ankara yönetimine yeterince ağırlıklarını koymadığı günlerde, 20.03.1923'te Türk Ocağı'nda verilen çay ziyafetinde Konya'dan gelen gençler ile yaptığı konuşmada **"Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ bizim kendi benliğimize bu hürmeti hissen, fikren, fi'ilen bütün ef'al ve harekâtımızla gösterelim; bilelim ki millî benliğini bilmeyen milletler başka milletlerin şikârıdır (avı olur)."** demiştir.⁶

---

6. *Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, AKDİTYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s. 62.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" diyen Atatürk'ün bu konuda söylediklerini zaman sırasına uygun biçimde aktarıp yeniden okumak isteriz; ancak buna zaman yetmez. Biz çeşitli kaynaklarda bulunabilecek olanlardan yola çıkarak Atatürk'ün siyaset adamlığını da fikir adamlığını da değerlendiren, günümüz için bir bakış açısı kazandıran hükümlere ulaşmalıyız.

Atatürk'ün kültür kavramına yaklaşımının bize göre üç niteliği var:

1. Dünyadaki fikir adamlarının, fikir üretmiş siyaset adamlarının yaptığı gibi, sadece aydınları veya sadece halkı tatmin etmek türünden bir zaafı bulunmayı;

2. Bir şablon, bir doktrin, bir dogmalar bütünü olarak takdim edilmemesi;

3. Kültür ve Türk kültürü kavramını temellendirirken sosyolojinin, sosyal psikolojinin, tarihin ve filolojinin, bu gün de geçerli olan didaktika ve metodikasına dayanmayı benimsemiş bir fikirler bütünü oluşturabilmesi.

XX'nci yüzyılda yetişen fikir adamlığı ile siyaset adamlığını birleştirebilmiş liderlerden biri olarak Atatürk'ün, dünya içindeki yerini doğru kavramak; bu üç özelliğin delillerini gerek Türkiye ve Türk dünyasının, gerekse insanlık âleminin önüne koymak görevi hepimizindir.

O'na göre kültür, millî benlik ve millî kimliğin toplamından meydana gelir.

"Millî seciye", "millî ruh" ve "yüksek karakter" kavramlarını ısrarla kullanan ve bunlara inanarak hareket eden Atatürk, milletini, çağdaş medeniyetin teknoloji ve fen bilgisini kullanan bir millî kültür içinde yaşatmak istiyordu. *10. Yıl Nutku* bir bakıma bir arzunun ifadesi ve programıdır.

Atatürk, Tarih ve Dil Kurumlarını, Dil Tarih Coğrafya Fakültesini kurarken de, halkı ile bütünleşmede ısrarlı bir eğitim anlayışını yerleştirmeye çalışırken de, bizi teknolojisi yüksek Batı medeniyetiyle kucaklaştırırken de daima Türk kültürüne karşı zenginleştirici, ihya edici bir tavır içinde olmanın örneğini verdi. Türk kültürünü tabî bir *bütünleştirici, diriltici* olarak gören Atatürk, *yeni ihtiyaçları ve değişerek devam etmek düşüncesini kültürümüzle barışık hâle getirdi.*

Dünyanın dört bir bucağından gelen değerli bilim adamları, değerli dinleyenler!

Tarafsız bir sosyal bilimci olarak Atatürk'ün yazdıklarına ve yaptıklarına dikkatle bakınız, o zaman şu hükme varırsınız:

Atatürk'ün kültür anlayışı öncelikle Türkiye Türklüğüne, sonra Türk dünyasına, nihayet, mazlum ve geri kalmış milletlere bir diriltici bakış açısı kazandırabilecek ve onları milletler ailesi içinde statü ve rol sahibi kılacak güç ve zenginliktedir.